

Fjernelse af Afrømning og Ler og Anskaffelse af Muldjord.

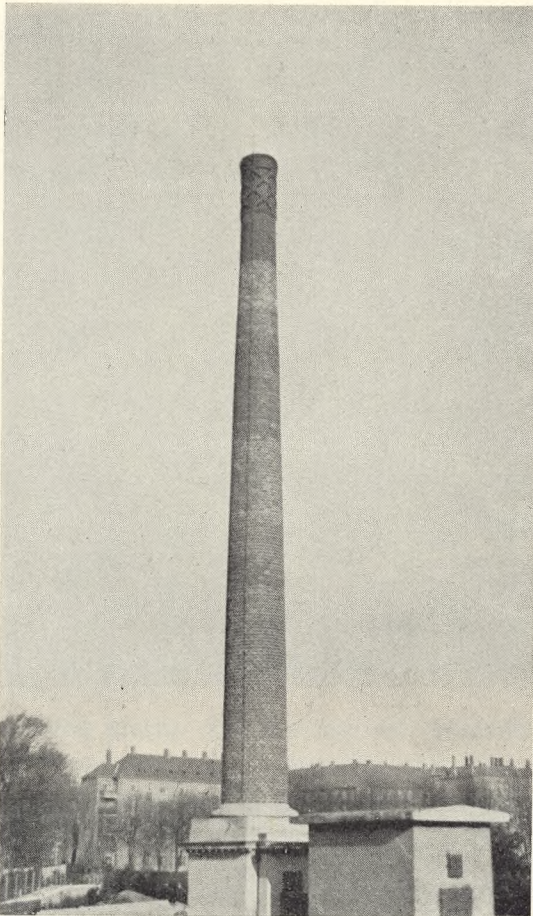
Af Overassistent A. Hilsøe.

Da Kirkegaardene i sin Tid blev anlagte, laa de et godt Stykke uden for Byen, og Afrømningen kunde da brændes i store Baal paa de aabne Marker, naar Vinden var gunstig derfor; og saa længe Kirkegaarden endnu ikke var belagt, kunde man grave Muldjorden af paa de ubenyttede Arealer og i Stedet for fylde op med Leret.

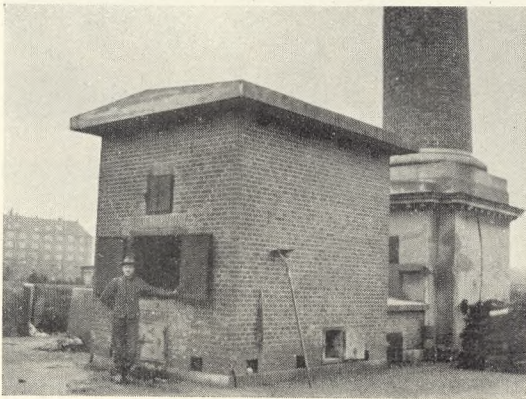
For en Storstadskirkegaard, som efterhaanden bliver belagt, og som uden for Murene bliver omgivet af Bebyggelse, vil Fjernelsen af al Slags Afrømning og af overflødigt Ler fra nye Grave og Tilførsel af Muldjord til Gravstedsanlæg blive Problemer, som maa og skal løses paa den bedste og helst ogsaa billigste Maade.

Angaaende *Afrømningen* havde man paa Frederiksberg forhen 3 Udveje: det kunde køres til Københavns Kommunes Losseplads, hvad der foruden den lange Kørsel vilde koste en Afgift af 1 Kr. pr. Læs, eller det kunde køres til Frederiksberg Kommunes Forbrændingsanstalt, hvor der opkræves 1 Kr. pr. 100 kg for at modtage det, – eller ogsaa havde man den sidste Udvej: At bygge en Forbrændingsovn paa Kirkegaardens Areal. Dette blev ogsaa vedtaget af Begravelsesvæsenets Bestyrelse (Efteraaret 1921), da den første Udvej vilde koste alt for meget i Kørsel og den anden i Afgift.

Ovnene blev projekteret af Frederiksberg Kommunes tekniske Forvaltning og opførtes i Sommeren 1922 paa et endnu aabent Stykke Jord ved Kirkegaardens



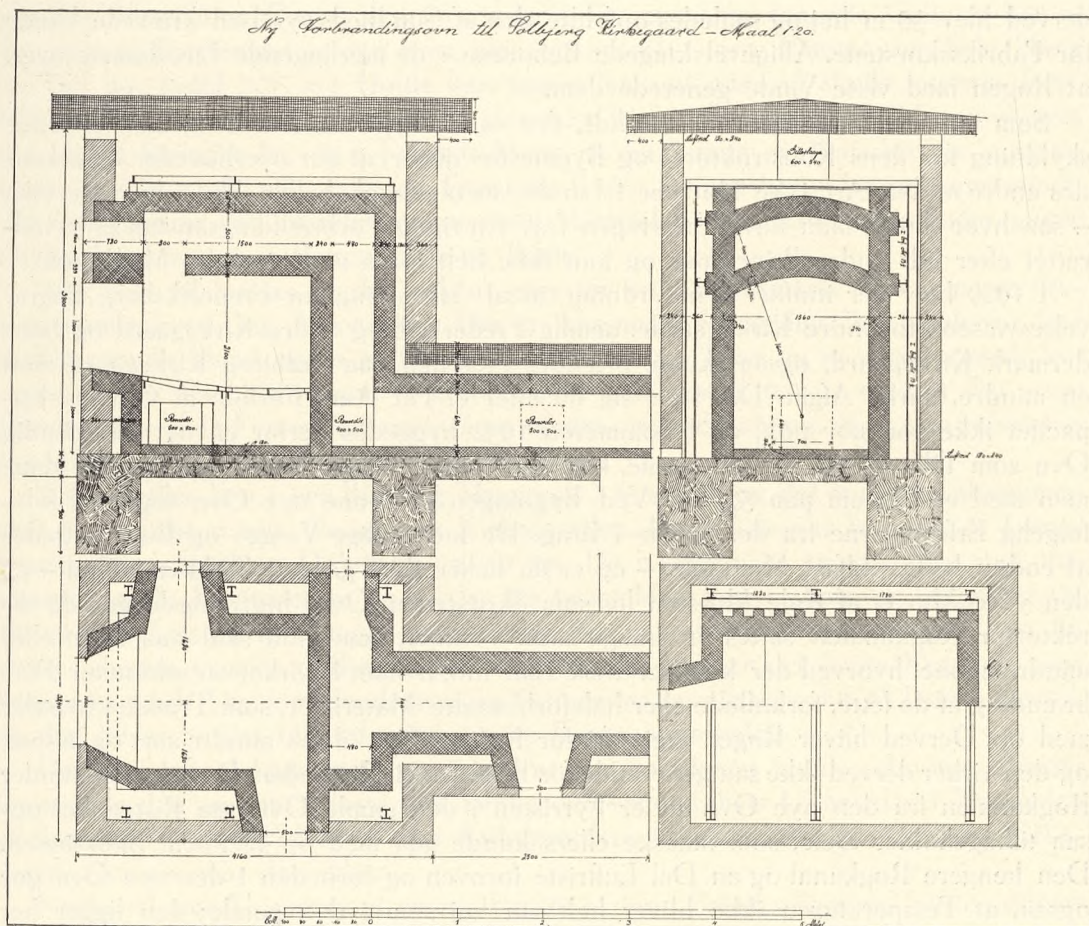
92.



93.

vestligste Grænse, som her gik op til en nu nedlagt Jernbanelinie. Den bestaar af en firkantet Ovn, hvis udvendige Maal er ca. 3 m bred, 4 m lang og 4 m høj, og ovenpaa rejser sig den runde Skorsten til en Højde af 28 m. Udvendig er Ovnen af Beton, indvendig muret op med ildfaste Sten, og Skorstenen er af røde Mursten. I Ov-

92.-93. Forbrændingsovn paa Solbjerg Kirkegaard, Frederiksberg. Foto: Forf.



94.

nen er der et Fyrrum, hævet 1 m over Jorden, og hvis Rumindhold er $3,6 \text{ m}^3$. Bunden af Fyrrummet er en Rist, dannet af løse Støbejernsstænger, lagt i Riller med 1 cm's Afstand, saa den fine Aske kan falde ned i Askerummet nedenunder, hvorfra den skræbes ud ad et Par Rensedøre. Den grove Aske og større Slagger, som der dannes en Del af, bliver liggende oven paa Risten og maa renses ud hver Morgen inden Optændingen. Loftet i Fyrrummet dannes af et Par murede Stenbuer med en halv m Afstand, saa Røgen gennem en kort Kanal kan komme ud i Skorstenen, mens Buerne skulde holde det brændende Materiale tilbage. Det viste sig imidlertid, at Trækket i Skorstenen til Tider var saa stærk, at store Stykker Papir og andet lettere Materiale fløj brændende op igennem den og spredtes ud over Kirkegaarden, og Buerne brændte i Stykker, revnede og faldt ned efter nogle Aars Forløb paa Grund af den stærke Hede, der dannedes i Ovn, nemlig over 1000 Grader.

Heller ikke Skorstenen kunde staa for den stærke Varme, hvor Muren var tyndest, og den revnede i Sommeren 1931. I Efteraaret samme Aar blev de øverste 3 m da revet ned og bygget om, og samtidig lagdes der 2 m til, saa Skorstenen

94. Plan til Forbrændingsovnens Tilbygning (se i Forgrunden af Fig. 93).

Øverst tv.: lodret Længdesnit; th.: lodret Tværnsnit. Nederst tv.: vandret Længdesnit;
th.: lodret og vandret Snit af Overdelen.

derved blev 30 m høj og saaledes opfyldte den af Sundhedsstyrelsen krævede Højde for Fabriksskorstene. Alligevel klagede Beboerne i de nærliggende Ejendomme over, at Røgen med visse Vinde generede dem.

Som man ser, var det ikke saa lidt, der var i Vejen med Ovn, men til Undskyldning for dens Konstruktører og Bygmestre tjener, at der overhovedet ikke kendes andre af den Art, ikke blot her i Landet, men vistnok heller ikke i hele Europa, – saa hvor skulde man have Erfaringen fra? En rigtig Forbrændingsanstalt er jo indrettet efter lidt andre Principper og kan ikke helt føres ned i mindre Maalestok.

I 1929 blev der indført den Ordning, at al Afrømning fra Frederiksberg Begravelsesvæsens to andre Kirkegaarde, nemlig Frederiksberg ældre Kirkegaard og Søndermark Kirkegaard, ogsaa skulde brændes i Ovn paa Solbjerg Kirkegaard mod en mindre, aarlig Afgift. Det viste sig da efter et Par Aars Forløb, at Ovnens Kapacitet ikke var stor nok, og i Sommeren 1932 byggedes derfor en ny, selvstændig Ovn som Tilknytning til den gamle, kun en Ubetydelighed større i udvendigt Maal, men med et Fyrrum paa 5,4 m³. Ved Bygningen af denne nye Ovn tog man selvfølgelig Erfaringerne fra den gamle i Brug. De indvendige Vægge og Buer murede af endnu bedre ildfast Materiale, – og er da heller ikke gaaet i Stykker endnu – og den ydre Mur er af røde Mursten ligesom Skorstenen. Over Indfyringslaagen og direkte for Røgkanalen sættes en Laage med Ventiler, som altid skal staa mere eller mindre aabne, hvorved der kommer frisk Luft ind, hvilket bevirker en sekundær Forbrænding af de lette, forkullede eller halvforbrændte Materialer, som Trækket hvirvler med op. Derved bliver Røgen mere fri for Kulpartikler, altsaa mindre sort og lettere, og den virker derved ikke saa generende for Beboerne i Nærheden. Desuden udmunder Røgkanalen fra den nye Ovn under Fyrristen i den gamle Ovn, saa Risten her ogsaa tilbageholder Dele, som maaske ellers kunde gaa med op igennem Skorstenen. Den længere Røgkanal og en Del Luftriste foroven og forneden i den nye Ovn gør ogsaa, at Temperaturen ikke bliver helt saa høj som i den gamle; den ligger her omkring 6–700 Grader.

Temperaturen og den Mængde Materiale, Ovn, kan forbrænde i et vist Tidsrum, afhænger selvfølgelig i høj Grad af Afrømningens Art. Lettest brænder den tørre og visne Gran, som tages af Gravstederne om Foraaret; men det anselige „Bjerg“, der dannes heraf paa Pladsen foran Ovn, er ikke brændt op før et Stykke ind i Juni Maaned. Der er nemlig det meget sørgelige ved den nye Ovn, at den ikke kan forbrænde hurtigere end den gamle, men blot rumme mere. Ingen af Ovnene kan brænde det hurtigere, end at een Mand kan naa at fylde ind efterhaanden, og det var Meningen, at der i den travle Tid skulde have været to Mand til at fyre ind i den nye Ovn, hvis den kunde have fortæret det saa hurtigt, saa for saa vidt kunde den nye Ovn altsaa have været sparet.

Efter at Granpynten er brændt, kommer Afklipningen fra de løvfældende og senere fra de stedsegrønne Hække, og det er vel nok det, der brænder daarligst og mest langsomt, idet de fugtige, grønne Blade og Skud er stærkt blandede med Perlesten og Jord fra Oprivningen. Det giver ogsaa en Masse fin Aske iblandet Perlesten og større, grove Slagger af sammenbrændt Sten, Jord og Urtepotteskaar. Man skal dog ikke være ked af hverken Asken eller Slaggerne, tværtimod maa der regnes med disse Ting som et Aktiv, hvad jeg senere skal komme tilbage til.

I Oktober er det Efteraarsløv, visne Sommerplanter og ofte Buske og Træer fra

ryddede, hjemfaldne Grave, der forsvinder i Ovnens altopslugende Gab, og her er det godt, at Fyrrummet er saa stort, idet derved selv større Planter som hele Thuja og Tax paa indtil 2,75 m's Højde kan puttes lige ind uden at skulle parteres først. I November, December og Januar er det mest frisk Affaldsgran fra Julepyntningen, som ogsaa brænder let, og i Februar-Marts er det Grene og Stammer fra opstammede og udtyndede eller ryddede Træer og Buske, og saa har vi været Aaret rundt. Til Stadighed er der iblandet ovennævnte Materialer visne Kranse og Puder, gamle Ligkistebrædder, visne Potteplanter og Papir.

Som man vil forstaa, er der nok at gøre for en Arbejdsmand med at passe Ovn-
nen næsten hver Dag Aaret rundt. Det er ikke noget behageligt Job, og derfor faar vedkommende Mand ogsaa et Tillæg paa 13 Øre pr. Time og er udstyret med Automobilbriller som Værn mod Askestøv, naar han rensrer ud, og med et Par store Skindhandsker, da Fyrredskaberne – som minder om Redskaberne til en Centralvarme-
ovn – ikke altid er lige behagelige at tage paa.

Asken trilles hen i eet Rum og Slaggerne i et andet, og det anvendes altsammen ved Anvendelse af nye Gange paa Kirkegaarden. Dette foregaar her ved, at Gangkassen udgraves til en Dybde af ca. 40 cm. De nederste 20 cm opfyldes med ituslaaede, gamle Monumenter og Tavler fra hjemfaldne Grave; herover lægges et ca. 20 cm tykt Lag grove Slagger, som stødes fast, og øverst et 3–4 cm tykt Lag fin Aske. Gangen tromles med en svær Haandtromle, og efter det første Regnvejr paa-
lægges et tyndt Lag sort Pandegrus, og Gangen er færdig og solid til lettere Kørsel, og den bliver hurtigt tør, selv efter svære Regnvejrperioder.

Det Spørgsmaal ligger nær, om ikke Varmen fra Ovnene kunde udnyttes i Stedet for at lade den gaa op i Røg? Det kunde den vel nok, hvis Ovnen laa i Nærheden af Bygningerne med Folkerum eller Kirkegaardens Gartneri, men paa Solbjerg Kirkegaard udnyttes den dog ikke.

Nogle vil maaske mene, at en saadan 30 m høj „Fabriksskorsten“ virker skæmmende paa en Kirkegaard. Det synes jeg dog absolut ikke er Tilfældet, tværtimod. Den virker som et arkitektonisk Bygningsværk, minder paa Afstand noget om Vendomesøjlen i Paris og kunde for den Sags Skyld godt tjene som „Point de Vue“ for en Akse paa Kirkegaarden, hvad dog ikke er Tilfældet, da den jo er bygget længe efter Kirkegaardens Anlægning.

Prisen paa Forbrændingsovnene kan sikkert interessere, og jeg skal anføre nogle Beløb, velvilligst opgivne af Frederiksberg Begravelsesvæsen: Opførelsessummen i 1922 Kr. 21,360.00. Skorstenstoppen ombygget og den gamle Ovn repareret indvendigt i 1931 Kr. 7,160.00. Den nye Ovn i 1932 Kr. 8,245.00. Som man ser, er det ikke Smaabeløb, og en ny Ovn kan rimeligvis bygges billigere nu, navnlig da Byggepriserne i Dag er mindre end i 1922 og med de Erfaringer, man nu har.

Leret og Muldjorden. Paa Brændepladsen, hvor Ovnene staar, er der ogsaa Plads til Leret og Muldjorden, anbragt i Rum, adskilte ved støbte Betonmure. Det vil altid være praktisk at have disse to Jordarter i Nærheden af hinanden, da det ofte sker, at man skal ud med Ler og have Muldjord med tilbage. Kørslen foregaar her med tohjulede Kærrer, saakaldte Mergelkasser eller Jumbekasser, men populært kaldet „Gumpekasser“, forspændte een Hest. Naar der er samlet en passende stor Bunke Ler, rekvireres 4–5 Vognmandskøretøjer, som saa for et Beløb af 6 Kr. pr. Læs, kører Leret ud af Kirkegaarden, og de maa saa se at komme af med det, hvor en eller

anden Kommune eller privat Mand i Omegnen skal have fyldt Terrænet op. Der bortkøres aarligt ca. 900 m³ Ler fra Kirkegaarden.

Anskaffelsen af Muldjord sker hovedsagelig ved, at større Vognmandsfirmaer, som har Bortkørsel fra Udgravning af Byggegrunde i Entreprise, henvender sig til Kirkegaarden med Tilbud om at levere Muldjord mod at faa en 3-4 Kr. pr. Læs, rettende sig efter Jordens Kvalitet. En saadan Jord er jo ikke altid lige god, navnlig ikke, hvis den er udgravet med „Gravco“, hvilket jo nu er det almindeligste; men man er næsten nødt til at slaa til, naar Tilbudet kommer, thi hvor skal man ellers faa det fra? Jeg skal love for, der er „Tempo“, naar saadan 20-30 Vognmandskøretøjer, hver forspændt 2 svære Heste, kører Jord en hel Dag igennem, og Kirkegaarden maa stille en Styrke paa 20-25 Mand til at hjælpe med at læsse af og kaste Jorden op i Bunker. Ofte faas paa denne Maade 100-200 Læs paa en Dag eller to. Jordpladsen kan rumme ca. 400 m³, hvilket omtrent svarer til eet Aars Forbrug af Muldjord.

Om Afgift ved Opstilling af Gravmæler.

Det hører ikke til Sjældenhederne, at der i Vedtægten for Kirkegaarden findes Bestemmelse om, at Gravstedsbrugeren skal svare en vis Afgift til Kirken af opstillede Gravmæler, – undertiden et Par Kroner, til andre Tider en Afgift, der svares i Procenter af, hvad Gravmælet har kostet. Denne Bestemmelse er omtrent lige saa gammel som den lutherske Lære i Danmark, – og dette er maaske Forklaringen paa, at der i Almindelighed ikke reageres særlig kraftigt imod den. Og i hvert Fald er Kirkegaardsbestyrelserne som Regel ikke egentlig ivrige efter at faa den afskaffet, selv om det dog hænder, at den falder bort ved Revision af Takster og Vedtægt.

Motiveringen for denne Afgift var, at Opsætning af Gravmæler hindrede en saadan økonomisk Udnyttelse af Kirkegaardene, som man i Renaissancens Tidsalder praktiserede den, – bl. a. ved Afgrænsning af Kirkegaarden eller Afslaaning af Høet o. s. v. Mange Kors hindrede dette Arbejde og hindrede Præsterne (senere Kirken) i at faa den størst mulige Indtægt. Derfor søgte man at skaffe sig Erstatning.

Nu er imidlertid Tiden en anden, og man ønsker ikke, at Kirkegaarden i den Forstand skal være indtægtsgivende, og Gravmælekunst og Gravmæleindustri er forlængst gaaet fra Husfliden over til Erhvervene, – som saa meget andet i Samfundsmaskineriet. Derfor maa der nu anlægges en ganske anden Betragtning over denne Afgift, og der er al Grund til at tage Spørgsmaalet om en Revision op til Drøftelse. Afgiften betyder nemlig ikke ret meget for de enkelte Kirkegaarde, og hvis den betyder noget, bør man gennem Jordpris eller andet skaffe sig de fornødne Indtægter. Dertil kommer, at det ikke er Kirkegaardsbestyrelsens Sag gennem en saadan Afgift at vanskeliggøre det for Folk at faa et smukt Gravmæle paa deres Grave, – tværtimod bør Kirkegaardene kun være interesseret i, at Interessen for Graven holdes vedlige, og at der bliver Raad til et smukt og værdigt Gravmæle. Og naar (som det hænder) Slægt, Arbejdskammerater og Venner hver for sig forærer Enken et Gravmæle for hendes Mand, er det ganske urimeligt, at hun skal belemres med Udgifter ved Modtagelse af disse Gaver. Endelig kommer dertil, at naar Afgiften beregnes procentvis efter Gravmælets Pris, kan det opfordre ubefæstede og lidet renommerede Firmaer til Udfærdigelse af Dobbeltfakturaer, hvorved ubehagelige Situationer opstaar. Derfor bør Afgiften forsvinde og eventuelt overføres paa Taksten for Gravjorden.